

РЭАНІМОВА 1989

з над Нёману

№ 2

Сеньня на пласе родная мова... Ларыса Теніш.

Якраз выдалася нагода ўзяць інтэрв'ю ў беларускага пісьменьніка Сакрата Яновіча зь Беластоку.

-Ці не перабольшваем мы, ужыўшы тэрмін "рэанімова" адносна беларускай мовы?

-Медычны тэрмін "рэанімацыя" надта дарэчы тут. Інфарктная сітуацыя, у якой апынулася беларуская мова -- у сэнсе яе грамадзкага значэння перш-наперш -- падказвае і катэгарычнасьць сродкаў: стаўкаю ёсьць жыццё. Хвіля-другая марудлівасьці -- і яно можа згаснуць назаўсёды.

Беларушчыны не выратуе ідэалёгія "матчынай мовы", "роднай мовы". Людзі сэнтыментальна плачуць і бязьлітасна падлічваюць грошы, чытай: жыццёвыя шанцы. У бездзяржаўі мову ўтрымлівае цемната ўсеагульная або высокі гонар. Трэцяе выйсьце -- гімалайская ізаляванасьць?

Ва умовах сапраўды нацыянальнай дзяржаўнасьці ўсе гэтыя разважаньні не маюць сэнсу (матэрыял у театр абсурду).

Змаганьне беларусаў за сваю мову будзе утопіяй без вяртаньня да жыцця гісторыі Беларусі. Гістарычная сьвядомасьць -- фундамент

Сутыкненьне дэмакратызму з дэспатызмам. Супрацьстаўныя стыхіі. Як агонь, як вада, .. Гэта канфлікт псіхалёгіі беларуса і псіхалёгіі рускага. Не мусіць так быць, калі удацца "перестройка". Яна згладзіць каланіяльную атмасферу ў Беларусі, манаполь усяго рускага на ўсякія праўды ды прыгажосьці. Білінгвізм, які зводзіцца да першараднасьці рускай мовы, быццам функцыянаваньне каланіяльных моваў у паслякаланіяльнай Афрыцы, данацыянальнай.

Аргументацыя, якая абражае: руская мова далучае беларусаў да сусьветных каштоўнасьцяў. Гэта праўда, але аднабаковая, ампутаваная. Грош цана беларускай -- калі яна не здольная выконваць гэтую ж ролю. А вось -- няпраўда!

- Як ты думаеш, Сакрат, адкуль у нас такая прыгнечанасьць, сорам мовы?

- Адкуль бярэцца такі моўны імперыялізм? Адкуль такая прыніжанасьць здабыткам беларускага духу? Апарат розуму тут бяссьільны. Мы -- у сферы містыкі. Яна не сутыкаецца з рацыяналізмам. У лепшым выпадку паслугоўваецца стратэгіяй апераджальных фактаў: у рускія кніжкі перакладзены ўвесь сьвет. Заксннае пытаньне: чаму ж і не ў беларускія? А чаму, скажам, нават не ў эстонскія -- не згадваючы пра дэмаграфічна нашмат меншую за Беларусь Швецыю зь яе Нобелеўскай прэміяй! У чым сакрэт? Не толькі ў эканоміцы, не толькі...

Змаганьне беларусаў за сваю мову будзе утопіяй без вяртаньня да жыцця гісторыі Беларусі. Гістарычная сьведомасьць -- фундамент нацыянальнай. Заўважце: не мова (напрыклад, швейцарцы размаўляюць ажно на чатырох!).

-Сакрат, кажуць, можна быць беларусам без беларускай мовы. Што ты на гэта скажаш?

-Гэтая інтэлектуальная спекуляцыя разьлічаная на чвэрць інтэлігентнасьць. Ірландцы дабіліся Ірландыі, ужо будучы англамоўнымі. Таму ім гэтая мова -- не пагроза як і амэрыканцам ці канадцам. Беларуская ССР стабілізавалася ж як беларускамоўная. Таму пераўтварэньне яе ў правінцыю рускага маўленьня раўназначнае дэградацыі ў адміністрацыйна-геаграфічнае паняцьце.

Беларускі нацыянальны рух не быў рускамоўным, бо беларуская мова да яго ўзьнікненьня не была перыферычным успамінам.

Сіндром мовы і гісторыі, моўнай і гістарычнай сьведомасьці, -- у выпадку Беларусі зруйнавалі. Тэндэнцыі адрацціць яго -- натуральныя, а глумленьне іх дае толькі адзіна магчымы вынік: дэнацыяналізацыю. І паслядоўна Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка як дзяржаўнае ўтварэньне заходняга фрагменту рускай нацыі з адрозьненямі Усяго этнаграфічна-эканамічнага характару -- на падобным прынцыпе магла б ужо ўзьнікнуць Данская ССР ці Сібірская ССР.

Жывучасьць імперскай ідэалёгіі вызначае гістарычная непісьменнасьць. Міфы замест навуковых доказаў. Фікцыя старажытнарускай мовы і старажытнарускай дзяржавы. Імпутацыя загляданасьці Белае Русі на Маскоўскую. Містыфікацыя, якая бессаромна абмінае проста букварную праўду, што дабрабыт і разьвіцьцё ішлі, менавіта, ад Захаду (яшчэ Пётр I зразумеў гэта). Ніхто ж не бяжыць ад лепшага да горшага...

зь яе Нобелеўскай прэміяй! У чым сакрэт? Не толькі ў эканоміцы, не толькі...

Не ганарыцца беларускаю моваю той, хто не ўсьведамляе сабе яе вялікай гісторыі, а прынамсі таго, што створаны на ёй тэрмы ў Еўропе кодэкс правоў і была першая ва Усходняй Еўропе друкарня, на стагодзьдзе раней, чым у Расіі. І гэтак далей і далей. Русіфікацыя, як і паланізацыя, спыняюцца на парозе беларускай культуры, культурнасьці. Глынаюць яны нацыянальна непісьменных, духоўна каланізаваных. Прыкладна: Рым не раманізаваў Грэцыю -- раўня яму была, хоць і заваяваная.

Прагна ўглядаюся ў клін жураўліны.
Крыкі іх думы палоняць мае.
Гляньце -- лятуць жа яны праз даліны
недзе ў сьвятых мясьцінах свае.

Нават і птушкам Радзіма патрэбна.
Край свой штогодна іх цягне чамусь.
Хто ж вінаваты, што здрадай ганебнай
Каіны плямяць Цябе, Беларусь?

В.С.

В е р а ю п а з н а е м

Хай захапляюцца росквітам -- вы ім на верце,
Уночы брыдзе Беларусь, бы зьдзічэлая адань.
Лепей ад кулі сканаць, чым самім сябе зжэрці.
Хто не зрасялы ўшчэнт, з апраметнай устань!

Северо-западным краем ізноў называцца?
Слухаць, як з нас насьміхаецца дужы сусед?
Хлопцы, з калысак, з магілаў пара пацьмацца!
Сэрцы з ладункам любові -- супраць ракет.

З працы што звольняць, баімся, начальства і здрады.
Кожны, бы крот, закапаўся асобна ў нару.
Страхам здаўнелым атруцілі нас бюракраты.
Веры вам, хлопцы, дзяўчаты, -- жыве Беларусь!

М.

Адуважненца Беларусь

У 1997 годзе беларусы будуць адзначаць адну з чорных дат у сваёй гісторыі: у 1697 годзе польскі сойм скасаваў дзяржаўнасьць беларускай мовы ў Вялікім Княстве Літоўскім. Калі паглядзець на сытуацыю з нацыянальным пытаньнем у Савецкім Саюзе, па ўсім выглядае, што да таго сумнага юбілею ў канстытуцыю будзе ўнесена папраўка з абвясчэньнем дзяржаўнасьці беларускае мовы. Нашу мясцовую бюракратыю прымусяць гэта зрабіць не так патрабаваньні сьвядомай часткі народу -- плявалі яны на народ, -- як абставіны, што склаліся ў краіне з нацыянальнымі мовамі.

Літва, Эстонія, Латвія дамагліся узаконенай дзяржаўнасьці сваіх нацыянальных моваў. Нядаўна адпаведны закон прыняў урад Малдавіі. Некаторыя азіяцкія рэспублікі мелі яго раней, іншыя як Таджыкістан -- гл. "Известия" 26.2. з пасьпехам змагаюцца.

Калі без адпаведных рашэньняў застанецца толькі Беларусь ды Украіна, бюракратам не хочацца вылучацца.

Насыцджвае, што за беларускую мову пачалі змагацца людзі, якіх у любові да роднай мовы ніяк не завадозрыш, як выступленьне на канфэрэнцыі Гродзенскага фонду культуры Габрусевіча. У бюракратычным разуменьні дзяржаўнасьці мовы крыецца вялікая небясьпека для сапраўднага адраджэньня мовы. Рашэньне можа быць прынята толькі на паперы дзеля адчэпнага, а можа быць не падрыхтаваным і наўмысьне праваленым.

Падрыхтоўчы этап такога важнага закону павінен праходзіць:

1. Павінен быць вызначаны тэрмін прыняцьця закону -- не раней, чым за паўгод, не пазьней, чым за год.

2. Трэба адчыніць курсы па вывучэньню мовы, якія падрыхтавалі б людзей, хто працуе з дакументамі і ў сфэры абслужваньня.

3. На курсах з вывучэньнем мовы весьці тлумачэньне, чаму дзяржаўнасьць мовы для народа зьяўляецца надзённай неабходнасьцю. У такой працы чынны ўдзел прыме сьвядомая інтэлігенцыя і кожны, хто яшчэ адчувае сябе беларусам.

4. За месяц да вызначанага тэрміну па ўсіх установах абавязкова правесьці атэстацыю на веданьне мовы. Хто не праходзіць атэстацыю, той не здольны працаваць на пасадзе, дзе патрэбна афармляць дакументацыю на роднай мове.

5. Дзеля разьвіцьця культуры нацыянальнасьцяў, якія жывуць на Беларусі, адчыніць польскія, літоўскія, яўрэйскія, татарскія і іншыя школы з абавязковым вывучэньнем там беларускай мовы. У беларускіх школах руская мова павінна вывучацца як прадмет. Руская мова будзе займаць належнае мейсца як сродак зносінаў паміж нацыянальнасьцямі ў Саюзе.

Увядзеньне беларускай мовы як дзяржаўнай патрэбна, каб вярнуць народу нацыянальную годнасьць. Гістарычная сьвядомасьць і годнасьць пачынаецца з абароны мовы дзяржаўным законам ад ганьбаваньня яе і заняпаду.

2 Трамова С. Вітвіцкі 19.02 на мітынгу на стадыёне „Дынама“

Б р а ц ь ц я ! Я буду гаварыць пра беларускі маладзёжны рух, пра канфэдэрацыю беларускіх маладзёжных суполак. Я буду зьвяртацца перш за ўсё да маладых, таму што няможна прамаўляць да ўсіх адначасна, няможна ўсіх суцешыць. Ды няможна суцешыць тых, хто заплюшчвае вушы, а калі слухае, то слухае дзеля таго, каб знайсці прычэпку, каб нывесіць які-небудзь адпаведны такі пасьпеху. Дык вось я буду гаварыць

густа штрафы, пасыпаліся дубінкі і газы. Толькі мы захацелі сабрацца, каб абмеркаваць пляны далейшага жыцьця, нас міліцыя з кватэры выцягвае, прыводзіць у пастарунак міліцэйскі і складае там пратаколы на тое, што мы нібыта праводзім не законныя палітычныя сход. У мяне пытаньне такое: у газ тах нашых друкаваліся артыкулы пра "Талаку", пра Канфэдэрацыю нашу, і там абмяркоувалася, абсмоктвалася "Ра-

суцешыць. Ды няможна суцешыць тых, хто заплюшчвае вушы, а калі слухае, то слухае дзеля таго, каб знайсці прычэпку, каб нэвесіць які-небудзь ярлычок такі паскудны. Дык вось я буду гаварыць пра Канфедэрацыю.

К а н ф е д э р а ц ы я -- добрае старадаўняе беларускае слова, што азначае -- часовы палітычны саюз. Што ж азначае наша Канфедэрацыя Беларускіх суполак? Яна азначае саюз палітычных беларускіх нефармальных арганізацыяў, саюз, які стварыўся дзеля паслядоўнай барацьбы супраць сталінізму, супраць тых рэшткаў сталінізму, якія прапітваюць наша грамадства ўсё наскрозь.

Галоўнае, пра што хачу сказаць, што наш рух - цалкам нармальны рух. Ён узьнік не дзякуючы нейкім там намаганьням варожых цэнтраў на захадзе. Ён узьнік як здаровая рэакцыя на рэальныя балючыя праблемы, якія ёсць у нашым грамадстве. І наш рух -- адзіная альтэрнатыва для тых, хто хоча стаць нармальным, для тых, хто хоча жыць у нармальнай краіне. А сёньня такога няма.

Задумайцеся, колькі гадоў у нашыя галовы убівалі розную лухту, скажоную гісторыю, догмы палітычныя, ды яшчэ і сёньня убіваюць. Учора -- па тэлевізару, сёньня -- на гэтым мітынгу.

Дзякуй вам, што вы не паддаецеся на гэтыя правакацыі, болей, што вы ўжо ня хочаце слухаць гэтых запісных аратараў з ЦК камсамолу. Дзякуй!

С я б р ы! Давайце глядзець на сьвет з расплюшчанымі вачыма і разумець, у якім сьвеце мы жывем. Давайце не будзем жывіць ілюзіям, што ён дэмакратычны і што ён свабодны. Прыклад -- наша Канфедэрацыя, прыклад -- нашы беларускія суполкі. Толькі мы арганізавалі мітынг у Куропатах, у Наваполацку, у Гародні, -- пасыпаліся

нібыта праводзім не законны палітычны сход. У мяне пытаньне такое: у газэтах нашых друкаваліся артыкулы пра "Талаку", пра Канфедэрацыю нашу, і там абмяркоувалася, абсмоктвалася "Рагуша", газета такая... Цікава, як журналісты патрапілі пачытаць гэтую газету, калі толькі чарнавік быў і яго на ўласныя вочы бачылі некалькі людзей, якія рыхтавалі гэты чарнавік?!

Л ю д з і, з а д у м а й ц е с я! Нашто за кожным з нас такое пільнае вока? Як называецца такая краіна? Дэмакратычная? Роўная? Свабодная? Так? Якое ж тут выйсьце?

А выйсьце, на нашу думку, толькі адно: ствараць клубы, аб'яднальныя, грамадзкія структуры, якія будуць альтэрнатывай сёньняшняй бюракратычнай сістэме, якія стануць асяродкам будучых палітычных сіл. У нас, маладых, ёсць вялікі козыр: рана ці позна сёньняшняя бюракраты выйдзе са сваіх кабінетаў, яны вымруць, як маманты. І нам сёньня, сябры, трэба змагацца за кожнага свайго равесьніка, за кожнага маладога чалавека. Таму што праз дзесяць-дваццаць гадоў мы прыйдем на іхнія мейсцы, і ад таго, як мы пакіруем усё, будзе залежыць, ці мы будзем такімі ж самымі бюракратамі ці мы будзем нармальнымі, разумнымі, здаровымі кіраўнікамі.

С я б р ы! Я заканчваю сваю прамову. Хачу адно сказаць. Сваім бацькам хачу сказаць і усім бацькам: ня бойцеся за нас, не турбуйцеся за нас. Вы нас выгадавалі такімі сумленнымі і шчырымі, і мы гэтыя прынцыпы хочам перанесці са свайго асабістага лёсу, са сваіх асабістых сем'яў на ўсё грамадства, на лёс усяго народу. Іншага шляху у нас няма. Мы жывём шчырым сумленным жыццём. Мы не баімся і будзем далей ісьці гэтым шляхам. Жыве Беларусь!